

Uitvoeringsplan Programmaonderdeel "Dierentuinvoeding"
Regeling kennisverspreiding en innovatie groen onderwijs (KIGO 2008)

1. Naam van het programmaonderdeel of project

Scholing en kennisuitwisselingsproject dierentuinvoeding
Programma: Dierenwelzijn

2. Samenvatting

In dit programmaonderdeel "Diervoeding voor en met dierentuindiervverzorgers" wordt nauw samengewerkt met de praktijk. Hierin wordt gewerkt aan verspreiding en benutting van voedingskennis in nauwe samenwerking met de European Association of Zoos and Aquaria (EAZA Nutrition Advisory Group) en de voedingsgroep van de Nederlandse Vereniging van Dierentuinen. Voor dierentuindieren en elders (opvangcentra, particulieren) gehouden niet-gedomesticeerde dieren is voeding een belangrijke omgevingsfactor. Aan dit aspect wordt dan ook veel zorg besteed. Desondanks blijkt vaak dat de voeding voor deze diergroep een veroorzaker is van veel gezondheids en welzijnsproblemen. Er worden weliswaar behoorlijke inspanningen gedaan om de (wetenschappelijke) kennis op dit gebied te vergroten maar door capaciteitsgebrek stromen nieuwe inzichten op dit vlak onvoldoende door. Het project beoogt door middel van het ontwikkelen en uitvoeren van een praktijkleerproject huidige maar ook toekomstige diervverzorgers zowel meer te betrekken bij de uitvoering van dierentuinvoeding als ook hun kennis te vergroten. De inbreng van het groene onderwijs is hierin tweeledig; de vertaling van wetenschappelijke inzichten naar praktijkniveau en het leveren van kennis met betrekking tot de didactische aanpak. Dit project zorgt voor aansluiting van praktijkproblematiek op het onderwijs en zal uiteindelijk moeten leiden tot studiemateriaal ten behoeve van het onderwijscurriculum over de voeding van niet-gedomesticeerde dieren. Uiteindelijk zal spin off van dit project ook belangrijk zijn voor de kwaliteit van het houden van deze groep dieren bij opvangcentra en particulieren.

3. Aanvrager en samenwerkingsverband

De volgende instellingen/personen zijn betrokken bij deze projectaanvraag:

- Penvoerende instelling: Hogeschool van Hall-Larenstein, projectindieners Ing. T.R. Huisman
- Voedingsgroep NVD (Ned. Vereniging van Dierentuinen), contactpersoon voorzitter Dr. J. Nijboer
- EAZA Nutrition Group (ENG), chairperson: Dr. A. Fidgett
- Noordelijke Hogeschool Leeuwarden (NHL)

(afhankelijk van beschikbare capaciteit bij pot. partners wordt nog participatie gezocht van STOAS, één van de AOC's die zich profileren met een wildlife profiel en van de Universiteit Wageningen, Irstlgrp. Diervoeding, de verwachting is verder dat de Vereniging van Dierentuinmedewerkers 'Harpij' zich aansluit, evenals een aantal individuele EAZA instellingen, zie ook onder 8)

Bij beide 'groene partners' in het project is al een langjarige ervaring aanwezig in het samenwerken met dierentuinen en vergelijkbare organisaties op dit gebied,

De EAZA Nutrition Group is een subcommissie van de Europese dierentuinorganisatie. Leden van de groep zijn personen die vanuit hun (wetenschappelijk) werk in en voor dierentuinen betrokken zijn bij dierentuinvloeding. De groep wordt geleid door een stuurgroep bestaande uit een aantal vertegenwoordigers van dierentuinen en (wetenschappelijke) medewerkers van de Universiteit Gent, Universiteit Zurich en Hogeschool van Hall Larenstein. Vanuit de groep wordt een nieuwsbrief uitgebracht, worden activiteiten gecoördineerd, elke twee jaar een Europees congres georganiseerd en naar aanleiding van deze congressen worden er zowel een verzamelbundel artikelen uitgegeven (Zoo Animal Nutrition Series van Filander Verlag) als een voedingspecial van het EAZA tijdschrift uitgebracht.

De NVD voedingsgroep bestaat uit medewerkers van Nederlandse dierentuinen die verantwoordelijk zijn voor de voeding in hun tuinen. De groep wordt geadviseerd door een docent voeding van Van Hall Larenstein en de hoogleraar diervoeding In Wageningen. Vanuit groep worden voedingsprojecten opgezet en gecoördineerd. Jaarlijks wordt er een voedingsdag voor diervverzorgers georganiseerd en twee keer per jaar fungeert de groep als kennisuitwisselingsplatform.

De afdeling multimedia design van de NHL heeft veel expertise in zowel het ontwikkelen van visueel aantrekkelijk didactisch materiaal, in het eerder project 'koeien in beweging' hebben studenten van deze afdeling laten zien een waardevolle bijdrage te kunnen leveren aan het ontwikkelen van aansprekend en breed inzetbaar studiemateriaal.

4. Aanleiding en motivatie

Net als bij andere diersoorten is de voeding van wilde dieren in gevangenschap (dierentuindieren etc.) een belangrijke omgevingsfactor. Er is echter relatief weinig formele, wetenschappelijk onderbouwde kennis over de nutritionele (energie, nutriënten, overige voedingsfactoren) behoeften. Tot voor enkele decennia was zeker 25% van de sterfte onder dierentuindieren direct toe te schrijven aan voedingsfactoren. Vooral sinds het begin van de jaren negentig is er meer aandacht gekomen voor het vergroten en verspreiden van de wetenschappelijke kennis op het gebied van de voeding van wilde dieren in gevangenschap. Dit heeft in Europa onder meer geleid tot het oprichten van de EAZA Nutrition Group (ENG) en in Nederland de NVD voedingsgroep. Mede door de activiteiten van deze groepen in samenwerking met vergelijkbare groepen in N. Amerika maar ook door de inzet van veel individuen in dierentuinen is de hoeveelheid kennis significant toegenomen. Acute problemen als gevolg van onjuiste voeding zijn mede daardoor ook een zeldzaam verschijnsel geworden. Er blijven echter genoeg problemen over: recente publicaties signaleren bij veel diersoorten (o.m. primaten, wilde varkens, olifanten) obesitas en daarmee samenhangende problematiek. Bij andere diercategorieën worden skeletproblemen gesignaleerd (o.m. reptielen). Een inventarisatie onder exotische hoefdieren signaleerde dit jaar nog het veelvuldig voorkomen van hoefproblemen die te relateren waren aan voedingsfouten (okapi's, giraffes, antilopen). Verder blijken een aantal groepen dieren niet zo oud te worden als verwacht kan worden in een voedselrijke en predatorvrije omgeving.

Het is evident dat de gesignaleerde gezondheidsproblemen ook een groot welzijnsprobleem vormen. Voeding dient niet alleen de dieren te voorzien in hun nutritionele behoeften maar is ook aanleiding tot gedrag. Veel wilde dieren zijn in hun vrije staat langdurig bezig met zowel voedselvergarings als voedselverwerking. Een nutritioneel verantwoord voer aanbieden wat ook nog aan dit aspect voldoet

blijkt nog niet zo eenvoudig te zijn. Meestal blijkt nutritioneel verantwoord voer gedragsarm te zijn maar helaas is het omgekeerde ook vaak het geval. Zoals in het voorgaande beschreven zijn er al de nodige initiatieven genomen en ontwikkelingen gaande om gesignaleerde problemen te verminderen. Dit gaat echter niet zo snel als gewenst. Voor een deel heeft dit te maken met gebrek aan capaciteit, er wordt relatief weinig onderzoek op dit terrein gedaan. Een veel groter probleem is echter dat wat wel bekend is over de voeding en alles wat daarmee samenhangt niet direct leidt tot toepassing.

Uit onderzoek en ervaringen blijkt dat dit voor een groot deel is toe te schrijven aan het gegeven dat degenen die op uitvoerend niveau betrokken zijn bij de diervoeding (d.w.z. de dierverzorgers) enerzijds weinig participeren in het samenstellen van de rantsoenen voor de dieren maar anderzijds ook te weinig formele kennis hebben over voeding en voedingsaspecten. Dit draagt er zowel toe bij dat nieuwe inzichten te weinig doorstromen naar de 'werkvloer' maar ook dat ervaringen van dierverzorgers te weinig structureel worden ingezet voor probleemsignalering, evaluatie en rantsoenaanpassing.

Een in 2001 uitgevoerd onderzoek onder dierverzorgers toont de grote belangstelling voor en betrokkenheid bij van dierverzorgers voor dit onderwerp en uit ditzelfde onderzoek wordt duidelijk dat zij ook problemen signaleren. Die betrokkenheid blijkt ook uit de grote belangstelling voor de jaarlijkse dierentuinv voedingsdagen waarin de voeding van een bepaalde diercategorie centraal staat. Deze dagen worden georganiseerd door de vereniging van dierentuinverzorgers 'Harpij' in samenwerking met de NVD-voedingsgroep.

Dit programmaonderdeel sluit aan bij de strategische doelstelling van het programma nl het verspreiden van voor het welzijn van dieren relevante kennis. Dit onderdeel levert lesmateriaal en lesprogramma's op zowel geschikt voor initieel onderwijs als cursorische activiteiten. Er zijn veel mogelijkheden voor flankerende studentenactiviteiten zoals het ontwikkelen van cursusmateriaal, ondersteunen van studiegroepjes, verzamelen en verwerken van gegevens, evaluatie van invloed van project op kennis, houding en gedrag van doelgroep.

5. Doelstelling en aard van het programmaonderdeel of losse project

Dit programmaonderdeel start als een samenwerkingsproject tussen de NVD-voedingsgroep, de EAZA nutrition Group (ENG) en het groen onderwijs. Tijdens de eerst fase van het programma zal verdere samenwerking gezocht worden met verwante instellingen, instellingen gericht op de opvang van exoten en instellingen die het verantwoord houden van exoten in ander verband ondersteunen.

Dit programmaonderdeel heeft de volgende doelstellingen:

- Het ontwikkelen van een scholingsprogramma (incl. lesmateriaal) dierentuinv voeding voor dierentuinmedewerkers waarbij naast het aanbrengen van algemene kennis vooral de eigen werkomgeving (dieren) van de dierverzorgers centraal staat. Uitgangspunt voor dit scholingsprogramma is dat een groot deel middels leren op afstand plaatsvindt waarbij gebruik wordt gemaakt van een aantrekkelijke elektronische leeromgeving.
- Vanuit het ontwikkelde scholingsprogramma en met de tijdens de uitvoering verzamelde casuïstiek wordt ten behoeve van het onderwijs

(ook aan toekomstige dierverzorgers) regulier lesmateriaal ontwikkeld voor MBO en HBO.

De eerste doelgroep in dit programma zijn dierverzorgers werkzaam in EAZA instellingen in Nederland, vanwege de al bestaande structuren is het praktisch om met deze doelgroep te starten. Zodra het programma staat is het de bedoeling om (tegen kostprijs) het programma beschikbaar te maken voor andere houders van wilde dieren inclusief particuliere houders maar ook opvangorganisaties voor zover al geen lid van EAZA

Omdat het ook gaat om kennis en ervaringsuitwisseling tussen praktijk en onderwijs is het groen onderwijs ook impliciet doelgroep.

Na de start van dit project en de eerste ervaringen zal Europees subsidie aangevraagd worden om het project op die schaal ook uit te voeren.

6. Beoogde resultaten

Resultaten na afloop van de looptijd van het project zullen zijn:

- Een uitgewerkt scholingsprogramma, uitgaande van een elektronische leeromgeving, voor dierentuinnedewerkers inclusief het studie materiaal
- Een uitgevoerd pilotproject voor een beperkte groep inclusief evaluatie.
- In het tweede jaar een draaiend scholingsprogramma wat daarna in stand kan worden gehouden.
- Een van het scholingsprogramma afgeleide opzet voor uitvoering voor vergelijkbare doelgroepen inclusief particuliere houders.
- Een lespakket voor het reguliere onderwijs opgesteld aan de hand van het scholingsprogramma en de daarin aangereikte casuïstiek.

Mede vanwege de inbreng van de EAZA maar ook al vanwege de sterke internationale oriëntatie van de bij dierentuinvoeding betrokken instanties en personen is er vanuit dit project ook de ambitie om de ervaringen in het eerste jaar basis te laten zijn voor een Europese projectaanvraag.

7. Beschrijving activiteiten

In het programmaonderdeel zijn de volgende hoofdactiviteiten te onderscheiden

- Oriëntatie op behoefte doelgroepen (sept – dec 2008)
- Ontwerp programma voor dierentuinverzorgers en ontwikkeling verschillende vormen studiemateriaal (sept 2008 – mrt 2009)
- Uitvoering pilot met geselecteerde groep dierverzorgers (mrt – juli 2009)
- Evaluatie pilot en bijstelling scholingsprogramma (juli 2009 – dec 2009)
- Aangepaste uitvoering voor nieuwe groepen (2010)
- Ontwikkeling van lesmateriaal inclusief casuïstiek op basis materiaal scholingsprogramma ten behoeve van regulier groen onderwijs (sept 2009 – juni 2010)
- Materiaalaanpassing voor verwante doelgroepen (2010)
- Rapportage en publiciteit onder andere via groen kennisnet maar ook vakpublicaties. (2009 en 2010)

Een meer gedetailleerde planning staat onder '8'

8. Activiteitenplan en organisatie

Tabel activiteitenplan inzet docenten groen onderwijs

Periode	Activiteitsomschrijving	Inzet docenten	Uren	Studentactiviteit
Sept - dec 2008	Projectcoördinatie	1 a 16 uur per maand	64	
	Projectoverleg met stakeholders Vier keer	2 docenten	64	
	Afstudeeronderzoek kennisbehoefte en mogelijkheden diervverzorgers	2 begeleidende docenten	56	2 studenten afstudeerders
	Inrichting ELO ten behoeve van Cursus	1 docent	80	
	Ontwerp schriftelijk lesmateriaal	1 docent	150	Vierdejaars stagiaire in dierentuin
Jan-mrt 2009	Projectcoördinatie	1 a 16 uur per maand	48	
	Ontwerp lesmateriaal	1 docent	150	Vierdejaarsstagiaire in dierentuin
	Organisatie pilot	1 docent	12	Vierdejaarsstagiaire in dierentuin
	Projectoverleg met stakeholders Twee keer	2 docenten	32	
April- juli 2009	Projectcoördinatie	1 a 16 uur per maand	64	
	Uitvoering pilot 30 cursisten a 8 uur	2 docenten	240	Stagiaire voor ondersteunende werkzaamheden
	Evaluatie	2 begeleidende docenten	56	Uitvoering als afstudeeropdracht door 2 studentafstudeerders
	Tussentijdse rapportage en publicatie		40	
	Projectoverleg met stakeholders Een keer	2 docenten	16	
	Onderhoud ELO	1 docent	40	
Sept -Dec 2009	Projectcoördinatie	1 a 16 uur per maand	64	
	Aanpassen lesmateriaal	1 docent	100	Stagiaire
	Ontwikkelen regulier materiaal	2 docenten	100	Stagiaire
	Projectoverleg met stakeholders Twee keer	2 docenten	32	
2010	Verder ontwikkeling regulier materiaal t.b.v groen onderwijs	2 docenten	100	Stagiaire
	Twee keer uitvoering cursus	2 docenten	360	Stagiaire voor ondersteunende werkzaamheden
	Projectoverleg met stakeholders Vier keer	2 docenten	64	
	Evaluatie en eindrapportage	1 docent	60	
2009/2010	Twee afstudeer/stageprojecten gericht op samenstellen multimediamateriaal	2 begeleidende docenten	112	2 x 2 afstudeerders
Totaal			2048	

Bovenstaande tabel geeft een overzicht van de inzet van docenten uit het groene onderwijs, ic. Van Hall Larenstein, voor inbedding in MBO/VMBO wordt nog inbreng gezocht vanuit het STOAS en groen (V)MBO, de verwachting is dat dit voor eind mei 2008 afgesproken kan worden.

Voor het ontwerpen en uitvoeren van de cursus zal externe deskundigheid op dit vakgebied ingehuurd worden. Dit is begroot op 20.000 euro waarvoor ongeveer 300 uur inzet verwezenlijkt kan worden door dierentuinoedingdeskundigen. Gedurende de looptijd van het project zal samengewerkt worden met de opleiding Multimediadesign van de Noordelijke Hogeschool Leeuwarden. Via verschillende begeleide studentprojecten zullen zij zich bezig houden met ELO-ontwerp, en ontwikkelen van multimediaal materiaal. Ook voor de inbreng van Wageningen Universiteit (Wouter Hendriks) wordt 100 uur gereserveerd.

9. Begroting en liquiditeitsplan

Voor dit onderdeel wordt verwezen naar het betreffende formulier ten behoeve van begroting en financiering.